

STADIA

HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

Teemahaastattelu laadullisessa tutkimuksessa

Hoitotyön koulutusohjelma
Sairaanhoitaja (AMK)
Opinnäytetyö
Kevät 2008

Päivi Hannila
Päivi Kyngäs

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Hoitotyön koulutusohjelma		Sairaanhoitaja	
Tekijä/Tekijät			
Hannila, Päivi ja Kyngäs, Päivi			
Työn nimi			
Teemahaastattelu laadullisessa tutkimuksessa			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Kevät 2008	30 + liite	
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Teemahaastattelua käytetään, kun halutaan selvittää vähän tiedettyjä asioita. Haastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi, kun ei tiedetä, millaisia vastauksia tullaan saamaan, ja kun vastaukset perustuvat yksilön omaan kokemukseen. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin aihepiireihin, ja ominaista sille on se, että haastateltavilla on kokemuksia samankaltaisista tilanteista.</p> <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvailla ja arvioida, miten teemahaastattelua käytettiin tutkimusmenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa. Aineisto kerättiin laadullista tutkimusta käsittelevästä kirjallisuudesta ja analysoimalla kuutta suomalaista hoitotieteellistä teemahaastattelumenetelmällä tehtyä opinnäytetyötä. Analyysi tehtiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Tulokset kertoivat, että teemahaastatteluun osallistuneiden lukumäärä oli usein pieni, ja tutkimusten tarkoituksena oli kuvata ja arvioida haastateltavien kokemuksia. Eniten käytetty analysointitapa oli induktiivinen sisällönanalyysi. Hoitotieteellisten opinnäytetöiden laadullisuus ja eettisyys noudattelivat pitkälti kirjallisuuteen perustuvia laadullisen tutkimuksen ja eettisyyden kriteereitä.</p> <p>Teemahaastattelu soveltuu hyvin kokemuksen tutkimiseen ja kuvailemiseen. Teemahaastattelumenetelmällä tehty tutkimus voi parhaimmillaan tuottaa yksilön kokemuksen kautta uutta teoriaa käytännön hoitotyön kehittämisen tueksi. Kokemuksen tutkimista tarvitaan, jos hoitotyön laatua halutaan parantaa.</p>			
Avainsanat			
teemahaastattelu, haastattelut (YSA), kokemus, laadullinen tutkimus, sisällönanalyysi			

Degree Programme in		Degree	
Nursing and Health Care		Bachelor of Health Care	
Author/Authors			
Päivi Hannila and Päivi Kyngäs			
Title			
Theme Interview in Qualitative Research			
Type of Work	Date	Pages	
Final Project	Spring 2008	30 + appendix	
<p>ABSTRACT</p> <p>A theme interview is used, when quite unknown things are wanted to be explained. It is a suitable research method when it is not known what kind of answers will be obtained and when the answers are based on an individual's own experience. A theme interview focuses on certain topics, and a typical feature is, that the interviewees have experiences of the same kind of situations.</p> <p>The objective of this study was to describe and evaluate, how the theme interview was used as a method in qualitative researches. The data was collected from qualitative research literature, and by analyzing six Finnish nursing science studies, master's theses, all made by the theme interview method. The study material was analyzed with the method of inductive content analysis. The results showed there were often only a few interviewees, and the purpose of the master's theses was to describe and evaluate their experiences. The most used analysis method was inductive content analysis. The qualitative and ethical issues of the nursing studies were mostly based on the same principles that were read from the literature considering qualitative and ethical criterion.</p> <p>In general, a theme interview is useful for researching and evaluating of experiences. At its best, research made by the theme interview method may create a new theoretical framework through the interviewees' experience. It is necessary and important to do research work on experiences to improve the quality of nursing and nursing procedures.</p>			
Keywords			
theme interview, interviews, experience, qualitative research (MeSH), content analysis			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	2
3 TEEMAHAASTATTELU TUTKIMUSMENETELMÄNÄ	3
3.1 Kokemus tutkimuksen kohteena	3
3.2 Haastattelu ja sen eri muodot	4
3.3 Haastattelun teema-alueet ja esihaastattelu	6
3.4 Käytännön järjestelyt	7
3.5 Tutkijan rooli haastattelutilanteessa	8
3.6 Haastattelun litterointi	8
3.7 Haastatteluaineiston analyysi	9
3.7.1 Sisällönanalyysi	9
3.7.2 Erilaiset analysointitavat	10
3.8 Tutkimuksen luotettavuus	11
3.9 Tutkimusetiikka	11
4 TYÖN TOTEUTUS	12
4.1 Hoitotieteellisten opinnäytetöiden kuvaus	13
4.2 Aineiston analysointi	17
5 TULOKSET	18
5.1. Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuo	18
5.2 Opinnäytetöiden tarkoitus	18
5.3 Analyysimenetelmä	19
5.4 Luotettavuuden arviointi	19
5.5 Eettisyyden arviointi	21
6 TULOSTEN JOHTOPÄÄTÖKSET	22
7 POHDINTA	23
7.1 Luotettavuuden tarkastelu	23
7.2 Eettisyyden tarkastelu	24
7.3 Tulosten tarkastelu ja jatkotutkimusehdotukset	25
LÄHTEET	28
LIITE 1	

1 JOHDANTO

Teemahaastattelua käytetään monien eri tieteenalojen tutkimuksissa. Teemahaastattelulla tehdyllä tutkimuksella tuotetaan kokemukseen pohjautuvaa tietoa. Teemahaastattelusta tutkimusmenetelmänä löytyy paljon kirjallista materiaalia. Useat tekijät käyttävät lähteenään Hirsjärven ja Hurmeen Tutkimushaastattelu-teosta vuodelta 2000 tai samojen tekijöiden Teemahaastattelu-teosta vuodelta 1985. Hirsjärvi ja Hurme käsittelevät teoksessaan koko teemahaastattelun yksityiskohtaisesti alusta loppuun ja siihen sisältyvän sisällönanalyysin menetelmät.

Teemahaastattelua käytetään usein, kun aihe on arka tai kun halutaan selvittää vähän tunnettuja ja tiedettyjä asioita (Metsämuuronen 2005: 226). Haastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi myös silloin, kun ei tiedetä, millaisia vastauksia tullaan saamaan, tai kun vastaus perustuu haastateltavan henkilön omaan kokemukseen. Haastattelua käytetään myös, kun halutaan syventää tietoa jostakin asiasta. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 35.)

Haastattelun etuna voidaan pitää sitä, että sen avulla saadaan joustavasti huomioitua haastateltavat ja kerättyä tietoa eri tilanteissa. Haastatteluaiheiden järjestystä voi tarvittaessa muuttaa, ja se antaa mahdollisuuden myös tulkinnan tekemiseen. Vastaajiksi suunnitellut henkilöt saadaan helposti mukaan haastatteluun. (Hirsjärvi – Remes – Sajaavaara 2008: 200–201; Bell 2006: 157.) Haastattelun etuna esimerkiksi kyselytutkimukseen verrattuna voidaan pitää myös sitä, että tutkija voi olla varma, keneltä haluttu informaatio saadaan (LoBiondo-Wood – Haber 2002: 303).

Yksi keskeinen hoitotieteellinen tutkimusalue Suomessa on kliininen hoitotieteellinen tutkimus. Tutkimusten kohteena ovat asiakkaan tai potilaan terveysongelmat, hänen odotuksensa ja kokemuksensa hoidosta. Hoitotyön tuloksia tutkitaan suhteessa hoitotyön interventioihin, jotta saadaan tietoa interventioiden vaikuttavuudesta henkilön odotuksiin tai kokemuksiin. Tutkimusten analyysiä tarvitaan hoitotyön käytännön ja hoitotieteellisen tietoperustan kehittämisessä. (Haapaniemi – Routsalo – Lauri 2003: 90.)

Tämä kirjallinen opinnäytetyö tarkastelee, mitä teemahaastattelulla tutkitaan, ja arvioi, miten sitä käytetään tutkimusmenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa. Aihe liittyy Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian ja lääkeyhtiö Sanofi Pasteur MSD:n yhteiseen tutkimusprojektiin ”Naisten kokemuksia kohdunkaulan solumuutosten hoitoprosessista

ja vaikutuksista elämään”, missä on käytetty teemahaastattelua tutkimusmenetelmänä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa projektille tietoa teemahaastattelun käytettävyydestä aineistonkeruumenetelmänä. Työ jakaantuu kahteen osaan: alkuosa käsittelee teemahaastattelua tutkimusmenetelmänä kirjallisuuteen perustuen ja loppuosa kohdentuu teemahaastattelumenetelmällä tehtyjen hoitotieteellisten opinnäytetöiden tarkasteluun ja analysointiin.

Opinnäytetyössämme käytettiin tietokantahakuina Helkaa, Kurrea ja Cinahlia. Alkuvaiheessa käytetyt hakusanat olivat focused interview, kokemus, reliabiliteetti, teemahaastattelu ja validiteetti. Lisähakusanoiksi täsmentyivät laadullinen tutkimus ja tutkimusetiikka. Jotkut hakusanat tuottivat valtavan määrän lähteitä, joista osaa ei voitu hyödyntää tässä kirjallisessa työssä, koska kyseisten lähteiden sisältö ei vastannut tämän opinnäytetyön tarkoitusta. Hakua täydennettiin manuaalisella käsihaulla koko opinnäytetyön tekemisen ajan.

2 TYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kirjallisuuskatsauksen avulla, mitä teemahaastattelulla tutkitaan ja miten sitä käytetään laadullisessa tutkimuksessa. Teemahaastattelumenetelmällä tehtyjen yliopistollisten hoitotieteellisten opinnäytetöiden analyysissä vastataan seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä on haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto?
2. Mikä on opinnäytetöiden tarkoitus?
3. Mikä on opinnäytetöissä käytetty analysointitapa?
4. a) Miten tutkimuksen luotettavuus on arvioitu opinnäytetöissä?
b) Miten tutkimuksen eettisyys on arvioitu opinnäytetöissä?

3 TEEMAHAASTATTELU TUTKIMUSMENETELMÄNÄ

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Puolistrukturoidulle haastattelulle on ominaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kuitenkaan kaikkia. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin aihepiireihin. Teemahaastattelulle on myös ominaista, että haastateltavat ovat kokeneet tietynlaisen tilanteen. Haastattelu suunnataan siis tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin. Teemahaastattelulla voidaan tutkia yksilön ajatuksia, tunteita, kokemuksia ja myös sanantonta kokemustietoa. Siinä korostuu haastateltavien oma elämysmaailma. Teemahaastattelu tuo tutkittavien äänen kuuluviin. Teemahaastattelu voi olla joko kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 47–48; Routio 2007.)

Haastattelussa saatu tieto on aina sidoksissa siihen tutkimusympäristöön, josta tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Laadullisessa haastattelussa korostuu kokemukset tutkittavasta tilanteesta sekä kyky ja halukkuus keskustella aiheesta. (Kylmä – Juvakka 2007: 79–80.)

Teemahaastattelua on suositeltavaa käyttää tarkasteltaessa tunteellisesti herkkiä asioita tai kysymyksiä, joista haastateltavat eivät ole niin tietoisia. Samoin teemahaastattelulla voidaan tuottaa arvokasta tietoa asioista, joista tutkittava ei ole tottunut puhumaan päivittäin, kuten aatteet, aiomukset ja arvot. (Åstedt-Kurki – Heikkinen 1994: 420.)

3.1 Kokemus tutkimuksen kohteena

Verbi *kokea* on suomen kielessä vanhaa indoeurooppalaista perua. Se on alaltaan laaja, sillä voimme ”kokea” yhtä hyvin katiskaa kuin järkytyksiä tai hankkia niin seksuaalisia kuin uskonnollisia ”kokemuksia”. Kokemuksella voidaan selittää myös oppimista. Työpaikkailmoituksissa edellytetään ”käytännön kokemusta”, jonka perusteella saa puhua ”kokemuksen syvällä rintaäänellä”. Kokemuksella kuvataan myös aistihavaintoa ja sen kautta syntyvää tietoa. Kokea-sanan johdannainen on verbi kokeilla: siihen pohjautuvat sanat kokeilu ja koe. (Niiniluoto 2002: 9–10.)

Arkikielessä kokemus-sanaa käytetään ainakin kahdella eri tavalla. Ensinnäkin henkilöstä voidaan sanoa, että hän on kokenut tai että hänellä on kokemusta jostakin asiasta. Kokemus on näkemystä asioista ja valmiutta hallita käytännön tilanteita, ja sen sanotaan

karttuvan ajan myötä. Kokemus voidaan pukea sanoiksi, ja siihen pohjautuvia näkemyksiä, samoin kuin ajatuksia voidaan vaihtaa. Kokemus ei näyttäisi olevan suoraan opetettavissa, vaan jokaisen täytyy viime kädessä kokea ja oppia itse. Yleensä kokemuksen subjektina pidetään yksilöä, mutta kokeneena voidaan pitää myös esimerkiksi työporukkaa tai urheilujoukkuetta. (Kotkavirta 2002: 15.)

Toisekseen kokemus-sanaa käytetään puhuttaessa hetkellisistä elämyksistä, jotka ovat meille erityisen voimakkaita, mieleenpainuvia ja merkityksellisiä. Esimerkiksi matka, kirjan lukeminen, jokin elokuva tai uuteen ihmiseen tutustuminen voi olla vahva, mielenkiintoinen, miellyttävä tai epämiellyttävä, uudenlainen tai piristävä ”kokemus”. Kokemukset ovat voimakkaita elämyksiä: ne vahvistavat ja joskus myös horjuttavat tai muuttavat kokijan omaa identiteettiä. (Kotkavirta 2002: 16.)

Kokemuksia ei voi tutkia, elleivät tutkimukseen osallistuvat kuvaa kokemuksiinsa jollain tavalla. Kokemuksen tutkimisen ehtona voidaan pitää sitä, että tutkija mieltää myös itsensä samanlaiseksi kokevaksi olennoksi kuin tutkimansa henkilöt. Tutkimustyö on aina tutkijan tulkintaa, siis subjektiivista. Kokemuksen tutkiminen ei tuota yleispätevää ymmärrystä tutkimuskohteestaan, vaan liittyy aina vahvasti yksittäisiin, tutkimukseen osallistuvien kokemuksiin. (Perttula 2006: 140, 143–144, 154.)

Tutkijan tavoitteena on ymmärtää kokemuksellinen ilmiö sellaisena, kuin se on, ja kuvata se niin, että se säilyttää oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi. Me ihmiset ymmärrämme toisia ihmisiä ja maailmaa yleensäkin sen mukaan, kuinka itse olemme kokeneet ja omalla kohdallamme ymmärtäneet. Tutkimusta tekevä tutkija pyrkii välttämään luontaista tapaansa ymmärtää asioita etukäteisen ymmärryksensä mukaan ja korvaamaan sen tieteellisellä asenteella. (Lehtomaa 2006: 163–164.)

3.2 Haastattelu ja sen eri muodot

Haastattelu on sosiaalinen puhetilanne. Se on kahden henkilön välinen vuorovaikutustilanne, joka perustuu kielen käyttöön. Haastattelijan tutkimuksen kohteena on haastateltavan puheen sisältö. Haastateltavan vastaus heijastaa aina myös haastattelijan läsnäoloa ja vaikutusta tilanteeseen. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 49–52.) Tutkimushaastattelulla on erityinen tarkoitus ja erityiset osallistujaroolit: haastattelija on tietämätön osapuoli, kun taas haastateltavalla on tieto asiasta. Haastatteluun ryhdytään tutkijan aloitteesta, ja tut-

kija myös ohjaa tai vähintäänkin suuntaa keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin. (Ruusuvoori – Tiittula 2005: 22.)

Haastattelulajeja voi olla monenlaisia. Haastattelutilanne voi olla joko yksilö- tai ryhmähaastattelu. Yksilöhaastattelu on yleisimmin käytetty menetelmä. Se on myös helpoin aloittelevalle haastattelijalle. Ryhmähaastattelun lisäksi voidaan käyttää myös parihaastatteluja (esim. perhetutkimukset). Ryhmähaastattelu on kohdennettu usealle haastateltavalle samaan aikaan. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 61.)

Yksilöhaastattelua valitessaan tutkijan ajatuksena on estää muita henkilöitä sekaantumasta tai vaikuttamasta keskusteluun. Haittana on se, että tutkittavan kannalta tilanne voi tuntua keinotekoiselta: hän on irti normaalitilanteestaan ja huomio voi kiinnittyä liikaa tutkijaan ja kysymyksiin. (Routio 2005.)

Ryhmähaastatteluun osallistuvien valinnan kriteerinä pidetään samankaltaisuutta tutkittavan asian, sukupuolen, iän, mutta ei osallistuvien mielipiteiden suhteen. Suositeltavaa on, että ryhmäläiset eivät ole entuudestaan tuttuja tai läheisiä ystäviä. Toisaalta, kun ryhmään on sijoitettu eri-ikäisiä, eri sukupuolen edustajia, ystäviä tai jopa perheenjäseniä, on sekin ratkaisu osoittautunut toimivaksi. (Jokinen – Koskinen 2001: 307.) Ryhmähaastattelun ihanteellinen koko on 3–12 henkilöä. Ryhmähaastattelu voi kuitenkin aiheuttaa rajoitteita, jos haastateltava aihe on kovin arkaluonteinen, mutta toisaalta se voi kuitenkin pitää keskustelun hyvinkin luontevana. Haastateltavien keskinäinen vuorovaikutus luo merkityksen keskustelulle. Jos ryhmä on kovin suuri, haastattelun ohjaaminen ja haastattelunnauhoituksen purkaminen voi olla hyvinkin vaativa työvaihe. (Kylmä – Juvakka 2007: 84–85; Gillis – Jackson 2002: 235.) Onnistuneessa ryhmähaastattelutilanteessa ryhmädynamiikka stimuloi ryhmän jäsenet tuottamaan rikasta tietoa mielenkiinnon kohteena olevasta ilmiöstä (Jokinen – Koskinen 2001: 307; Bell 2006: 162).

Puhelinhaastattelu sopii hyvin jo aiemmin haastateltujen henkilöiden jatkohaastatteluun. Sen etuna voidaan pitää sitä, että tutkijan ei tarvitse matkustaa ja hän voi tehdä useita haastatteluja saman päivän aikana. (Kylmä – Juvakka 2007: 88–89.) Hiljaisen hetken tullessa voi tosin olla vaikea tietää, miettiikö haastateltava vastausta johonkin kysymykseen vai tekeekö hän aivan jotain muuta. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 64).

3.3 Haastattelun teema-alueet ja esihaastattelu

Yleisin, joskaan ei toivottavin tapa, on muokata teema-alueet intuition perusteella. Vaikkakin luova ideointi on tarpeen tutkimusta tehtäessä, pelkästään intuition perusteella tehdyn haastattelurungon vaikeudet ilmenevät myöhemmin tutkimuksen kuluessa. Kun teema-alueiden muodostus perustuu mieleen juolahtaneisiin asioihin, teema-alueista tulee helposti vaillinaisia, tutkijan vahvimpiin ennakkokäsityksiin pohjautuvia. Lisäksi aineiston analysointi on hankalaa, koska minkäänlaisia teoreettisia kytkentöjä ei ole. Toinen tapa muodostaa teema-alueet on etsiä ne kirjallisuudesta. Tällöin etsitään aiemmissa tutkimuksissa tutkittuja asioita ja teemoja muusta alan mielenkiintoisesta kirjallisuudesta, ja yhdistellään tästä materiaalista käytettävät teemat. Kolmas tapa teemojen muodostukseen on johtaa ne teoriasta: teoreettinen käsite muutetaan mitattavaan muotoon, teemahaastattelussa haastatteluteemoiksi. Hyvässä tutkimuksessa käytetään kaikkia yllä mainittuja keinoja yhdessä teema-alueita muodostettaessa. (Eskola – Vastamäki 2001: 33.)

Valittujen teema-alueiden tulisi olla niin väljiä, että tutkittavan ilmiön todellinen monipuolisuus paljastuu. Yksityiskohtaista kysymysluetteloa ei käytetä, vaan laaditaan teema-alueuetteloa. Teema-alueiden pohjalta haastattelua voidaan jatkaa ja syventää niin pitkälle, kuin tutkimusintressit edellyttävät, ja haastateltavan edellytykset sekä kiinnostus sallivat. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu, että tutkijan lisäksi myös tutkittava toimii tarkentajana. Hän ikään kuin omilla vastauksillaan tarkentaa ja syventää teema-alueita. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 66–67; Bell 2006: 161.) Haastattelijan tehtävänä on varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus voivat vaihdella haastattelusta toiseen (Eskola – Vastamäki 2001: 26–27).

Teema-alueiden varmentamiseksi tulisi tehdä esihaastatteluja useassa vaiheessa. Niiden avulla voidaan tarkentaa kohdejoukkoa, teema-alueita ja sanavalintoja. Vasta tämän jälkeen voidaan laatia lopullinen haastattelurunko. Esihaastattelun tarkoituksena on testata haastattelurunkoa, ja sen avulla voidaan arvioida haastattelun keskimääräinen kesto-aika. Jos haastattelijoita on useita, haastattelurungon pitää olla valmiina haastattelukoulutuksen alkaessa. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 72–73; Bell 2006: 159.)

3.4 Käytännön järjestelyt

Haastattelun ajankohta sovitaan haastateltavan kanssa riittävän ajoissa. Samalla sovitaan, missä haastattelu pidetään. Haastattelu voidaan tehdä esimerkiksi haastateltavan kotona tai paikkana voi olla jokin julkinen tila tai laitos, esimerkiksi kirjasto, koulu, sairaala, toimisto tai työpaikka. Haastattelupaikka on silloin optimaalinen, kun kommunikointi on mahdollisimman häiriötöntä. Istumajärjestys on hyvä miettiä etukäteen, jos se on mahdollista. Haastateltava ei saisi istua liian kaukana haastattelijasta. Jos etäisyys on liian suuri, niin luottamuksellisuus voi kärsiä. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 73–74, 89–91.)

Haastattelu-aika voi vaihdella suurestikin: se näyttää johtuvan ensisijaisesti haastateltavasta ja vasta toissijaisesti haastattelijasta. Aikuisten keskimääräinen haastattelu-aika on 1,5–2 tuntia. Ennen varsinaista haastattelua on syytä käyttää hieman aikaa vapaamuotoiseen keskusteluun; sen tarkoituksena on tutustuttaa haastattelijaa ja haastateltavaa toisiinsa sekä auttaa haastattelulle välttämättömän luottamuksellisen ilmapiirin luomisessa. Haastatteluun varattua aikaa pidentää haastattelun jälkeenkin käytävä vapaamuotoinen keskustelu. Koska teemahaastattelu on luonteeltaan usein henkilökohtaista, ei ole sopivaa myöskään lopettaa keskustelua äkkinäisesti ja omien tavoitteiden täytyttyä, vaan esimerkiksi tarjotusta kahvihetkestä on korrektaa nauttia yhdessä haastateltavan kanssa. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 74–75, 90.)

Haastattelun tallennus kuuluu olennaisena osana teemahaastatteluun. Nauhoitukseen on saatava aina haastateltavan lupa. (Mäkinen 2006: 94.) Tutkijan pitää kertoa tutkittaville, miksi hän halua nauhoittaa haastattelut, miten nauhoituksia tullaan käyttämään, miten niitä säilytetään ja miten ne hävitetään, kun niitä ei enää tarvita (Oliver 2004: 45.) On todettu, että haastateltavat unohtavat nauhurin olemassaolon hyvin pian, vaikka tilanteen alussa sitä jännittäisivätkin. Haastattelun nauhoittaminen säilyttää keskustelusta olennaiset seikat kuten haastateltavan sanatarkan puheen ja äänenkäytön ja myös mahdollisen tunnelatauksen. Jotta haastattelutilanteesta tulisi mahdollisimman luonteva ja vapaa keskustelu, haastattelijan on hyvä osata teema-alueet ulkoa: siten välttyään turhalta papereiden selailulta. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 92.)

3.5 Tutkijan rooli haastattelutilanteessa

Hyvä haastattelija tuntee aihepiirin ja tietää haastattelun tarkoituksen. Hän on selkeä ja esittää selviä ja yksinkertaisia kysymyksiä. Hän on kiinnostunut ihmisen käyttäytymisestä ja erilaisista ihmisistä. Hänen tulee myös pystyä havainnoimaan kielellisiä ja ei-kielellisiä viestejä. Haastattelijan tulee myös tiedostaa oman käyttäytymisensä vaikutus haastateltavaan. Hänen pitää kyetä tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Hänen tulee suhtautua tutkimuksen tavoitteisiin vakavasti ja olla luottamusta herättävä ja huomiota herättämätön. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 68–69.)

Tutkijan tulee pysyä neutraalina haastattelutilanteessa, vaikka hän voi joutua kohtaamaan voimakkaita tunteita tai mielipiteitä haastateltavien taholta. Hän tarvitsee tutkittavien ajatuksia ja kokemuksia tutkimukseensa, vaikka hänellä onkin valta valita tutkimuskysymykset ja mahdollisuus vaikuttaa osittain vuorovaikutustilanteeseen. Tutkimustilanteessa tutkija ei voi ilmaista avoimesti omia mielipiteitään eikä tunteitaan, koska niin tapahtuessa riskinä saattaa olla tutkimuksen keskeytyminen. (Kuula 2006: 154–155).

Tutkija ei saa käyttää haastattelussa liian ohjaavia kysymyksiä, koska se voi siirtää vastausten painopisteen tutkittavan omista ajatuksista tutkijan näkemyksiin. Laadullisessa tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu nimenomaan tutkittavaan ja hänen kokemuksiinsa. (Kylmä – Juvakka 2007: 93).

Ryhmähaastattelutilanteessa haastattelijan vastuulla on huolehtia, etteivät ryhmäläiset haavoita itseään paljastamalla tarpeettomasti sisintään ja jää tämän vuoksi sekasortoiseen mielentilaan ryhmän jälkeen. Hänellä on lisäksi eettinen vastuu vedota ryhmän jäsenten vaitioloon ryhmässä käydyistä keskusteluista eli suojata ryhmän yksittäisiä jäseniä ryhmän keskustelujen kulkeutumiselta ulkopuolisten tietoon. (Jokinen – Koskinen 2001: 308.)

3.6 Haastattelun litterointi

Aineiston purkaminen voidaan tehdä joko sanatarkasti puhtaaksikirjoittamalla eli litteroimalla tai se voidaan purkaa tema-alueita koodaten. Aineiston purkamiseen suositellaan tietokoneen tekstianalyysiohjelmaa. On syytä myös miettiä, miten tarkkaa litteroin-

tia tulisi tehdä. Jos tekstin purkaa joku muu kuin tutkija itse, on tutkijan annettava tarkat ohjeet siitä, mitä kirjoitetaan puhtaaksi. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 138–140.)

Jos aineiston tarkkaa purkamista ei tarvita, voidaan aineisto purkaa teema-alueittain. Siihenkin on hyvä käyttää tekstianalyysiohjelmaa. Kunkin haastateltavan tiedot voi tallentaa omaksi tiedostoksi tunnistetietoineen. Tässä ohjelmassa on se etu, että tiedot voidaan kirjoittaa siinä järjestyksessä, kuin ne tulevat, ja koodeja voidaan muuttaa jälkikäteen. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 141.)

Haastatteluaineiston salassapito turvataan äänitallennetta käsiteltäessä siten, että tekstinkäsittelijät allekirjoittavat vaitiolositoumuksen. Haastattelun litteroinnin yhteydessä haastateltavien henkilöiden, yrityksen tai paikkakuntien nimet muutetaan peitenimiksi. Haastatteluiden ääninauhat hävitetään, kun tutkimustyö on valmistunut. (Kuula 2006: 129.)

3.7 Haastatteluaineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan usein mahdollisimman avoimesti esimerkiksi kysymällä aineistolta, mitä se kertoo tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston analyysin tarkoituksena on aineiston tiivistäminen ja nostaminen abstraktiotasolle. Analyysin myötä aineisto muuttuu haastatteluaineistosta tutkittavan ilmiön teoreettiseksi kuvaukseksi. (Kylmä – Juvakka 2007: 66).

3.7.1 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysiä kuvataan usein työlääksi tutkimusmenetelmäksi. Se on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Sen avulla voidaan tehdä monenlaisia tutkimuksia. Useat eri nimillä kulkevat laadulliset tutkimukset perustuvat sisällönanalyysiin, jos sillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiä. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 93.)

Sisällönanalyysin tavoitteena on kuvata tutkimusmateriaali tiivistetyssä, pelkistetyssä ja yleisessä muodossa. Mitään yhtenäistä ohjetta analyysin tekemiseen ei ole. Tutkijan on etukäteen päätettävä se, mitä hän analysoi. (Kyngäs – Vanhanen 1999: 4–5.) Sisällönanalyysissä on olennaista, että tutkimusaineistosta erotetaan samankaltaisuudet ja erilai-

suudet: tällöin aineistoa kuvaavien luokkien pitää olla sekä toisensa poissulkevia että yksiselitteisiä. (Latvala – Vanhanen-Nuutinen 2003: 23).

Hirsjärven ja Hurmeen (2000: 135) mukaan analysointitapaa on syytä miettiä jo aineistoa kerättyä. Hirsjärvi ja Hurme puhuvat myös aineiston kuvailusta, luokittelusta ja yhdistämisestä. Aineiston kuvaileminen on analyysin perusta. Kuvailu lähtee siitä, että pyritään kuvailemaan ilmiöitä ja kokemuksia. Aineiston luokittelu luo pohjan haastatteluaineiston tulkinnalle. Sen avulla aineiston eri osia voidaan myöhemmin vertailla, yksinkertaistaa ja tulkita. Luokittelu jäsentää tulkittavaa ilmiötä, kun taas yhdistely yrittää löytää luokittelujen välille samankaltaisuutta ja säännönmukaisuutta. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 145–150.)

3.7.2 Erilaiset analysointitavat

Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri analysointimalliin: aineistolähtöiseen (induktiivinen), teoriasidonnaiseen (deduktiivinen) ja teorialähtöiseen analysointimalliin. Aineistolähtöinen analyysi antaa aineiston itsensä kertoa, mitä se pitää sisällään, ja muodostaa sen pohjalta teorian. Teoriasidonnainen analyysi on perinteinen kirjallisuudessa ilmenevä teoria, joka kytketään todellisuuteen. (Metsämuuronen 2005: 213–214.)

Teorialähtöinen analyysi ei taas pohjautu suoraan teoriaan, vaan siinä on tiettyjä teoreettisia kytkentöjä. Analysoitavat kohteet valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa enemmän kuin teoria. Teoria antaa pikemminkin uusia ajatuksia. Tässä analysointimuodossa yhdistyvät käytännöstä saatu kokemuseräinen tieto ja teoria. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 98–99.)

Samaa haastattelutekstiä voidaan siis tulkita useilla eri tavoilla ja eri näkökulmista. Onnistuneen tulkinnan kriteerit ovatkin siinä, että myös lukija löytää saman näkökulman kuin tutkija itse. Tekstistä voidaan etsiä eri asioita ja tulkinnat niistä ovat erilaisia. Haastattelututkimuksessa lukija ei lue kuvausta itse haastattelusta, vaan hän lukee tutkijan tulkinnan haastattelusta. Tulkinnan varmistamiseksi tutkijan on kirjoitettava tarkka kuvaus siitä, miten tulkintaan on päädytty. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 151–152.)

3.8 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa mahdollisimman luotettavaa tietoa. Sen selvittämisessä tarkastellaan sitä, kuinka totuudenmukaista tietoa tutkimuksessa on pystytty tuottamaan. (Kylmä – Juvakka 2007: 127.) Luotettavuuden arvioinnissa tulee huomioida muun muassa seuraavia asioita: tutkimuksen kohde ja tarkoitus, eli mitä ollaan tutkimaan ja miksi. Syytä on myös miettiä, mitkä ovat tutkijan omat sitoumukset tutkimuksessa eli miksi tämä tutkimus on tärkeä. Aineistonkeruussa on merkitystä, millä menetelmällä se tehdään, ja jos se tehdään haastattelulla, niin millä haastattelumuodolla. Vaikutusta on myös sillä, onko haastattelihoita yksi vai useampia. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 135–138.)

Tutkimukseen osallistuneiden määrä on hyvä ilmoittaa, samoin kuin se, miten heidät on valittu tutkimukseen. Anonymiteetistä pitää huolehtia erityisen tarkasti. Tutkijan on hyvä antaa tutkimukseen osallistuneiden lukea tutkimusten tulokset ennen tutkimuksen julkaisua ja mainita myös mahdollisesti heidän kommenttinsa tutkimuksessaan. Tutkimuksen kestolla ilmaistaan se, miten kauan tutkimus on kestänyt. Myös aineiston analyysitapa on selvitettävä tutkimuksessa. Tutkimuksen luotettavuus on arvioitava eettisesti ja korkeatasoisesti. Tutkimuksen raportoinnissa selvitetään se, miten aineisto on koottu. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 138.)

Sisällönanalyysin luotettavuuden arviointiin vaikuttavat tutkija itse, aineiston laatu ja sen analyysi sekä tulosten esittäminen. Analysoinnissa korostuu yhteys aineiston ja tulosten välillä. Sisällönanalyysin haasteena on, miten pystyy pelkistämään aineiston niin, että se kuvaa mahdollisimman luotettavasti tutkittavaa ilmiötä. (Latvala – Vanhanen-Nuutinen 2003: 36.) Luotettavuuteen vaikuttaa myös tallennusten laatu, litteroinnin taksaisuus ja luokittelun säännönmukaisuus (Hirsjärvi – Hurme 2000: 185).

3.9 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikka korostaa tutkimusaineiston ja tutkittavien suojaan liittyviä kysymyksiä (Kuula 2006: 25). Tutkimusaineiston kohdalla on turvattava se, että aineisto ei joudu väärin käsiin ja tutkittavien anonymiteetti säilyy koko tutkimuksen ajan aina tutkimustuloksiin asti (Vilkkä 2005: 35). Tutkijan pitää selvittää haastateltaville, miten anonymiteetti turvataan tutkimuksessa. Tutkija joutuu käyttämään koodia tai numerointia ja lis-

taamaan nämä. Haastateltavien anonymiteetti lisää myös tutkijan vapautta. Hänen on helpompaa käsitellä arkojakin aiheita tutkittavien anonymiteetin avulla tiedostaen, että ei aiheuta tutkittaville haittaa. (Mäkinen 2006: 93, 114.) Luottamuksellisuudella on suuri merkitys. On tärkeää kertoa, miten tutkimusaineistoa käytetään ja säilytetään niin, että tutkittavien tunnistetiedot pysyvät turvassa. Suorat tunnistetiedot hävitetään siten, että niitä ei voi enää vuosien jälkeen käyttää mihinkään muuhun tutkimukseen. (Kuula 2006: 108–109, 214.)

Tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista ja tutkimus on aina myös mahdollista keskeyttää. Tutkittaville täytyy tarjota riittävästi informatiivista tietoa tutkimukseen liittyvistä asioista. Haastattelutavat (yksilö- vai ryhmähaastattelu) ja mahdollinen haastattelun nauhoittaminen tai kuvaaminen pitää kertoa tutkittaville ennen tutkimukseen osallistumista. (Kuula 2006: 106–107.) Tutkimukseen osallistumisesta voi myös kieltäytyä, vaikka olisi jo siihen etukäteen suostunut. Missään tapauksessa tutkija ei saa painostaa haastateltavaa jatkamaan haastattelua. Jotkut kysymykset saattavat tuntua haastateltavasta liian henkilökohtaisilta tai tunkeilevilta. (Mäkinen 2006: 95.)

Aineiston säilytykseen liittyviä asioita tulee harkita huolellisesti. Vaikka tutkija itse noudattaisikin tarkasti yksilöllisyyden ja luottamuksellisuuden vaatimuksia aineiston käsittelyssä, aineistoa myöhemmin käyttävät eivät välttämättä ole jatkossa yhtä huolellisia. Tärkeintä on varmistaa anonymiteetin säilyminen, etteivät tutkittavat ole myöhemminkään tunnistettavissa. Aina ei ole tarpeen säilyttää koko tutkimusaineistoa sen jälkeen, kun tutkimus on julkaistu. Aineistosta voidaan säilyttää ne osat, joihin argumentit ja analyysi perustuvat, mutta ne eivät saa sisältää mahdollisuutta tunnistaa tutkimukseen osallistuneita henkilöitä. Jos aineistoa täytyy arkistoida, tulee arkistoinnin tarve harkita ja pohtia erityisen huolellisesti ja perusteellisesti. (Mäkinen 2006:120.)

4 TYÖN TOTEUTUS

Tutkimusaineiston kohteeksi valittiin kuusi teemahaastattelumenetelmällä tehtyä hoitotieteellistä opinnäytetyötä. Tutkimusaineistoon valittujen hoitotieteellisten opinnäytetöiden valintakriteerit olivat seuraavat: tutkimukset ovat suomalaisia hoitotieteellisiä opinnäytetöitä, niissä on käytetty teemahaastattelua ja tutkimuksen kohteena on ollut

hoitohenkilökunta. Aihealueeksi rajattiin ne hoitotieteelliset opinnäytetyöt, jotka käsittelevät ammatillisuutta, osaamista ja työssä kehittymistä. Tässä opinnäytetyössä ei kuitenkaan käsitellä edellä mainittuja aihealueita, vaan valittujen hoitotieteellisten opinnäytetöiden osalta tarkastellaan vain tutkimusongelmien kannalta oleellisia asioita. Mahdollisimman yhtenäinen aihealue haluttiin kuitenkin valita, jotta tutkimusaineisto olisi mahdollisimman samankaltaista.

Teemahaastattelulla tehtyjen hoitotieteellisten opinnäytetöiden valinta tehtiin manuaalisesti. Ensin etsittiin yliopistojen verkkosivuilta hoitotieteelliset opinnäytetyöt vuosilta 2003–2007 ja sen jälkeen ne käytiin manuaalisesti läpi, jotta teemahaastattelumenetelmällä tehdyt tutkimukset löytyisivät. Tämä sen vuoksi, että läheskään kaikissa teemahaastattelulla tehdyissä opinnäytetöissä ei käytetty asiasanana teemahaastattelua. Myöskään kokemus asiasanana ei tuottanut riittävästi hakutuloksia.

4.1 Hoitotieteellisten opinnäytetöiden kuvaus

Tutkimusaineistoksi valitut hoitotieteelliset opinnäytetyöt olivat:

1. Anttila, Auli (2006): Sairaanhoidajan osaaminen terveystieteiden vuodeosastolla
2. Hukkanen, Eija (2005): Kehityskeskustelu sairaanhoidajan työn arvioinnissa ja kehittämisessä
3. Nuutinen, Merja (2003): Hoitotyöntekijöiden kokemuksia täydennyskoulutuksesta ja oppimisen ilosta ja pettymyksestä
4. Pietilä, Nina (2004): Kehityskeskustelu sairaanhoidajan työssä oppimisen tukijana
5. Pulkkinen, Satu (2007): Moniammatillinen vertaisarviointi hoitotyön kehittämisen menetelmänä
6. Tuominen, Helena (2005): Anestesia- ja leikkaussalisairaanhoitajien kokemuksia kehityskeskustelusta ammatillisen kehittymisen tukena

Jatkossa luvussa viisi esiintyvissä taulukoissa opinnäytetöihin viitataan yllä olevan numeroinnin mukaisesti.

Seuraavissa kappaleissa valittujen hoitotieteellisten opinnäytetöiden tuloksia kuvataan pääpiirteittäin.

Anttilan (2006) Kuopion yliopistossa tehdyssä hoitotieteellisessä opinnäytetyössä tarkoituksena oli kuvata sairaanhoitajan tarvitsemaa osaamista terveyskeskuksen vuodeosastolla sekä niitä tekijöitä, jotka edistävät ja estävät osaamista. Tulokset osoittivat, että osaamista edistävät ja estävät tekijät liittyivät sairaanhoitajaan itseensä, työyhteisöön ja työnantajaan. Osaamiseen vaikuttivat sairaanhoitajan oppimisasenne, elämäntilanne, ikä, työkokemus ja työsuhteen laatu. Osaamista edistivät työnkierto, työelämän haasteellisuus, yksilövastuinen hoitotyö ja hoitotyön kehittämiseen osallistuminen. Samoin avoin ja opettava ilmapiiri sekä työnantajan tuki ja riittävät resurssit koettiin opimista edistävinä tekijöinä.

Hukkasen (2005) Oulun yliopistossa tehdyssä hoitotieteellisessä opinnäytetyössä tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia ja ymmärtää hoitajien kokemuksia kehityskeskusteluista. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa sairaanhoitajan ammatillisen osaamisen arviointiin ja kehittämiseen sekä kehityskeskusteluiden sisällölliseen kehittämiseen. Tulokset osoittivat, että kehityskeskusteluihin suhtauduttiin yleensä myönteisesti. Ammatillisen osaamisen arviointi perustui luetun ammattikirjallisuuden, käytyjen koulutusten ja työn tekemisen arviointiin. Hoitajien itsearviointia hyödynnettiin. Esimiehen kyvyttömyys alaisen arviointiin tarvittavan tiedon puuttumisen vuoksi koettiin ongelmallisena. Keskusteluissa käsiteltiin myös kehittämistarpeita, mutta kuitenkin varsinaisia tavoitteita ei asetettu, eikä koulutuksia suunniteltu. Kehittämisen sijaan keskusteluissa keskityttiin palautetiedon käsittelyyn. Sekä negatiivinen että positiivinen palaute koettiin kannustavaksi ja motivoivaksi. Toisaalta palautteen pinnallisuus ja yksipuolisuus koettiin negatiivisena. Osallistujien välinen vuorovaikutus, keskusteluihin sitoutuminen, kannustus ja esimiehen luotettavuus vaikuttivat merkittävästi keskustelujen onnistumiseen sairaanhoitajien mielestä. He pitivät tavoitteiden asettamista ja koulutusten suunnittelua tapana parantaa kehityssuunnitelmaa.

Nuutisen (2003) Kuopion yliopistossa tehdyssä hoitotieteellisessä opinnäytetyössä tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata hoitotyön täydennyskoulutukseen osallistuneiden hoitotyöntekijöiden tunnekokemuksia oppimisesta ja näiden tunnekokemusten merkitystä hoitotyöntekijöiden ammatillisen osaamisen kehittymisessä. Lisäksi kuvattiin op-

pimisen ilon ja pettymyksen kokemuksia. Tulokset osoittivat, että oppimista edistivät täydennyskoulutuksen hyvä mahdollistaminen, oppimista edistävät pedagogiset seikat sekä ammattitaitoinen kouluttaja. Samoin työntekijäkeskeinen koulutus ja työntekijöiden huomioiminen sekä heidän tasavertainen mahdollisuutensa osallistua täydennyskoulutukseen edistivät hoitotyöntekijöiden oppimista. Koulutuksen ympäristötekijät, koulutusaiheet ja yhteistoiminnalliset oppimismenetelmät koettiin myönteisinä oppimisen kannalta. Oppimista tuki myös asiantunteva, motivoitunut ja myönteisen ilmapiirin luova kouluttaja. Oppimista heikensivät täydennyskoulutuksen kielteisenä kokeminen ja motivaation heikkeneminen. Kielteisenä koettiin koulutukseen vaikuttamisen vaikeus ja hukkaan mennyt työaika. Motivaatiota laskivat hoitotyöntekijöiden täydennyskoulutukseen osallistumisen vaikeus ja oppimisen kiinnostuksen väheneminen.

Nuutisen (2003) tutkimuksen mukaan täydennyskoulutukseen osallistuneiden kehittämistietojen ja -taitojen lisääntyminen sekä täydennyskoulutuksen myönteinen vaikutus hoitotyöhön tukivat hoitotyön kehittämistä työyhteisössä. Täydennyskoulutuksen myötä myös kriittisen ajattelun ja reflektointitaitojen kehittyminen, rohkaisu, tuki sekä kehittämisvalmiuksien lisääntyminen tukivat hoitotyön kehittämistä. Työtyytyväisyys lisääntyi. Oppimisen iloa tuottivat hyvä mahdollisuus osallistua täydennyskoulutukseen, ammattitaitoinen kouluttaja sekä yhteistoiminnallinen oppiminen ja työn kehittäminen. Pettymistä koettiin työpaikan stressin, erilaisten harmistumisten ja täydennyskoulutukseen osallistuneiden hoitotyöntekijöiden ahdistumisen takia.

Pietilän (2004) Tampereen yliopistossa tehdyssä hoitotieteellisessä opinnäytetyössä tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata sairaanhoitajien kehityskeskusteluissa ilmennyt vuorovaikutusta, palautetta, arviointia ja tavoitteiden asettamista sekä kuvata näiden tekijöiden koettua vaikutusta sairaanhoitajien työssä oppimiseen. Tulokset osoittivat kehityskeskusteluissa ilmenneen tasavertaista ja esimiesjohtoista vuorovaikutusta. Tasavertaiselle vuorovaikutukselle oli ominaista esimiehen ja sairaanhoitajan suhteen lujittaminen, samoin kuin keskustelijoiden avoimuus. Avoimuus myös mahdollisti sairaanhoitajien kehittymistarpeiden esille oton. Esimiesjohtoinen vuorovaikutus ilmeni etäisyshakuisena ja hierarkkisena. Tällöin sairaanhoitaja ei luottanut kehityksen ja muutoksen mahdollisuuteen. Palautetta sairaanhoitajat keräsivät itsereflektion kautta ja esimiehen palautteesta. Se kohdistui sekä hoitotyöntekijän persoonaan että hoitotyön tekemiseen. Hoitotyön tekemisen arviointi mahdollisti työssä oppimista, kun sitä peilattiin

suhteessa sairaanhoitajan omiin kehittymispyrkimyksiin ja organisaatiossa ilmeneviin tarpeisiin. Tosin arviointi jäi pintapuoliseksi, koska sen tekemisessä ei käytetty kriteereitä tai niiden käytöstä ei oltu yksimielisiä. Kehityskeskusteluissa ei aina asetettu tavoitteita sairaanhoitajille. Jos niitä asetettiin, hoitajat asettivat ne itse, ja ne kohdistuivat koulutukseen pääsyn turvaamiseen ja kunkin erityisosaamisen vahvistamiseen sekä hoitotyön kehittämiseen.

Pulkkisen (2007) Kuopion yliopistossa tehdyssä hoitotieteellisessä opinnäytetyössä tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata ja arvioida terveydenhuoltoalan toimijoiden kokemuksia vertaisarvioinnista yhtenä hoitotyön kehittämisen menetelmänä. Tulokset osoittivat, että moniammatillinen vertaisarviointi toimii, jos sen tekijöillä oli koulutuksen lisäksi jokin muu yhdistävä tekijä, kuten yhteinen erikoisala, arvomaailma tai työalue, esimerkiksi opiskelijaohjaus. Opettajien ja työelämän edustajien välinen vertaisarviointi lisäsi yhteistyötä sekä integroi teorian ja käytännön hoitotyön kiinteästi toisiinsa.

Tuomisen (2005) Kuopion yliopistossa tehdyssä hoitotieteellisessä opinnäytetyössä tarkoituksena oli kuvata anestesia- ja leikkaussalisairaanhoitajien kokemuksia kehityskeskustelusta ammatillisen kehittymisen tukena. Tulokset osoittivat, että sairaanhoitajien kokemukset kehityskeskusteluista vaihtelivat. Suotuisasti ammatilliseen kehittymiseen vaikuttivat kehityskeskustelujen huolelliset käytännön järjestelyt, kuten keskustelun ilmoitustapa, valmistautuminen, keskustelupaikka, -aika ja -tilanne. Ammatillista kehittymistä edistivät myös positiivinen vuorovaikutus, esimieheltä saatu tuki, sekä positiivinen että korjaava palaute, samoin kuin yksilölliset ja kollektiiviset kehittämispyrkimykset. Rajoittaviksi tekijöinä pidettiin palautteen puutetta, niukkuutta tai sen kokemista epärealistiseksi. Rajoitteiksi koettiin myös epäonnistuneeksi koettua vuorovaikutusta, aliarvostuksen tunnetta ja johtajuuden puutetta, joka ilmeni toiminnan suunnittelemattomuutena ja tavoitteiden toteutumattomuutena.

Tuomisen (2005) tutkimuksessa kehityskeskustelun sisällön kehittämiseksi ehdotettiin esimiehen johdolla tehtävää koulutuksen järjestelmällistä suunnittelua, osaamisen parantamista henkilökohtaisella ja työyksikön tasolla sekä tulevaisuuteen suuntautumista. Samoin ehdotettiin vertais- ja tai ryhmäarvioinnin käyttämistä. Kehityskeskustelun tukena olevaa kirjallista apurunkoa toivottiin kehitettävän. Osastonhoitajan tilalle tai lisäksi keskustelun pitäjäksi ehdotettiin apulaisosastonhoitajaa tai niin sanottua ”listan

vetäjää”. Heidän koettiin olevan lähempänä sairaanhoitajien arkityötä. Kehityskeskusteluille toivottiin järjestelmällistä seurantaä välikeskusteluineen, jotta tavoitteet ja tehdyt suunnitelmat toteutuisivat paremmin. Kaiken kaikkiaan kehityskeskustelukäytäntöön suhtauduttiin myönteisesti ja sitä haluttiin sekä ylläpitää että kehittää. Tutkimuksessa tuli kuitenkin ilmi myös kokemuksia, joissa sairaanhoitaja ei saanut kehityskeskustelusta tukea ammatilliseen kehittymiseensä.

4.2 Aineiston analysointi

Sisällönanalyysiin valittu aineisto luettiin läpi tammi-helmikuussa 2008. Tutkimusaineisto luettiin useaan kertaan kokonaiskuvan saamiseksi. Aineistoon palattiin useaan otteeseen opinnäytetyön edetessäkin. Tutkimusongelmiin etsittiin vastauksia tutkimuskysymysten avulla. Aluksi jokaisesta hoitotieteellisestä opinnäytetyöstä tehtiin oma taulukko analysoitavista asioista (liite 1). Sen jälkeen tutkimuskysymyksiin etsityt vastaukset koottiin yhteen kysymyksittäin.

Hoitotieteellisten opinnäytetöiden teemahaastattelumenetelmän käytön analysoinnissa käytettiin induktiivista aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineistoa pelkistettiin kysymällä aineistolta tutkimusongelmien mukaisia kysymyksiä. Pelkistäminen tarkoittaa koodaamista ja niiden asioiden yhdistämistä, jotka kuuluvat yhteen. (Kyngäs – Vanhanen 1999: 5.)

Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmiteltiin yhdistäen samankaltaiset ilmaukset samaan kategoriaan ja annettiin kategorialle sen sisältöä kuvaava nimi. Tässä vaiheessa tutkija päättää tulkintansa perusteella, mitkä asiat voidaan yhdistää samaan kategoriaan ja mitä ei voi yhdistää. Tähän vaiheeseen liittyy aineiston käsitteellistäminen. Aineiston käsitteellistämistä eli abstrahointia jatketaan niin kauan, kuin se on mielekästä. (Kyngäs – Vanhanen 1999: 6–7.)

5 TULOKSET

5.1. Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto

Anttila (2006) haastatteli 19 henkilöä ryhmähaastattelulla jakaen heidät neljään ryhmään. Hukkanen (2005) haastatteli kuutta henkilöä yksilöhaastattelulla. Nuutinen (2003) haastatteli viittä henkilöä yksilöhaastattelulla. Pietilä (2004) haastatteli 19 henkilöä yksilöhaastattelulla. Pulkkinen (2007) haastatteli viittä henkilöä ryhmähaastattelulla ja Tuominen (2005) 22 henkilöä yksilöhaastattelulla. Taulukossa 1 on esitetty haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto.

TAULUKKO 1. Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto.

Pro gradu -tutkielman tekijä	1	2	3	4	5	6
Haastateltavien lukumäärä	N=19	N=6	N=5	N=19	N=5	N=22
Yksilöhaastattelu		x	x	x		x
Ryhmähaastattelu	x				x	

5.2 Opinnäytetöiden tarkoitus

Anttilan (2006) hoitotieteellisessä opinnäytetyössä kuvattiin osaamista. Hukkasen (2005) opinnäytetyössä haluttiin tutkia ja ymmärtää kokemusta. Nuutinen (2003) kuvasi kokemuksen lisäksi kokemuksen merkitystä ja Pietilä (2004) kuvasi vuorovaikutusta, palautetta, arviointia ja tavoitteiden asettamista sekä näiden tekijöiden vaikutusta. Pulkkinen (2007) ja Tuomisen (2005) hoitotieteellisessä opinnäytetyössä työn tarkoituksena oli yksistään kuvata kokemuksia. Taulukossa 2 on esitetty opinnäytetöiden tarkoitus.

TAULUKKO 2. Hoitotieteellisten opinnäytetöiden tarkoitus.

Pro gradu -tutkielman tekijä	1	2	3	4	5	6
kuvata kokemuksia		x*	x**	x****	x	x
kuvata osaamista	x					

*tutkia ja ymmärtää kokemusta, **kuvata kokemuksen merkitystä, ****kuvata kokemusten vaikutusta

5.3 Analyysimenetelmä

Viidessä (Anttila 2006, Hukkanen 2005, Nuutinen 2003, Pietilä 2004, Tuominen 2005) hoitotieteen opinnäytetyössä käytettiin analyysimenetelmänä induktiivista sisällönanalyysiä. Pulkkinen (2007) käytti induktiivisen sisällönanalyysin lisäksi myös deduktiivista sisällönanalyysiä, jolla analysoitiin haastateltavien pitämät reflektiopäiväkirjat. Taulukossa 3 on esitetty hoitotieteellisten opinnäytetöiden analyysimenetelmät.

TAULUKKO 3. Hoitotieteellisten opinnäytetöiden analyysimenetelmät.

Pro gradu -tutkielman tekijä	1	2	3	4	5	6
Induktiivinen sisällönanalyysi	x	x	x	x	x	x
Deduktiivinen sisällönanalyysi					x	

5.4 Luotettavuuden arviointi

Opinnäytetöiden luotettavuudessa tutkijat painottivat tutkittavien valintaa, homogeenista ryhmää ja tutkimusaiheesta kokemusta omaavia henkilöitä. Myös haastatteluissa valitsevaa ilmapiiriä kuvailtiin usein, esim. avoin ilmapiiri lisäsi uskottavuutta. Myös tutkimusmenetelmän käyttöä pidettiin luotettavuuteen vaikuttavana tekijänä. Triangulaa-

tiota (kahden eri aineiston yhdistäminen) pidettiin luotettavuutta lisäävänä tekijänä. Aineiston keruusta mainittiin luotettavuutta heikentävä tekijänä aikaviive; Pulkkisella (2007) tutkittavan ilmiön ja haastattelun välillä se oli noin 3 vuotta. Haastateltavien päällekkäin puhuminen mainittiin ja joissakin ryhmähaastatteluissa kaikki haastateltavat eivät osallistuneet keskusteluun. Aineiston raportointia selitettiin tarkasti. Aineiston analyysia ja luokittelua kuvattiin tutkimuksissa. Tutkijan vaikutusta tutkimukseen pohdittiin usein kriittisesti. Omaa näkemystä ja kokemusta pidettiin merkittävästi luotettavuutta lisäävänä tekijänä.

Aineiston luokittelu on muodostettu nostamalla aineiston kuvauksesta (liite 1) tutkijoiden esiintuomat luotettavuuteen liittyvät tekijät, jotka on pelkistetty, ja joista on muodostettu luotettavuuden arvioinnin kategoria. Taulukossa 4 on esitetty hoitotieteellisten opinnäytetöiden luotettavuus.

TAULUKKO 4. Hoitotieteellisten opinnäytetöiden luotettavuus.

PELKISTETTY ILMAUS	KATEGORIA
homogeeninen ryhmä kokemusta aiheesta edustaa tutkimusaineistoa	tutkittavien valinta
tutkijan oma näkemys aineiston tunteminen henkilökohtainen kokemus tutkijapäiväkirja	tutkijan vaikutus
triangulaatio esihaastattelu	menetelmän käyttö
huolellinen analysointi aineiston luokittelu aineiston analyysin kuvaus face-validiteetti aineiston kuvaus	aineiston raportointi
aikaviive resurssien rajallisuus haastattelupäiväkirja päällekkäin puhuminen kaikki eivät osallistuneet keskusteluun	aineiston keruu
avoin ilmapiiri tasavertainen keskustelu	tutkimusilmapiiri

5.5 Eettisyyden arviointi

Eettisyyden arvioinnissa opinnäytetöissä tuli selkeästi ilmi tutkittavien suojeleminen, kaikissa opinnäytöissä korostettiin tutkittavien anonymiteettiä. Myös vapaaehtoista osallistumista painotettiin eli tutkimuksesta oli mahdollisuus kieltäytyä. Tutkimukseen osallistuminen oli myös mahdollista keskeyttää tutkimuksen aikana. Tuominen (2005) pyysi kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistuvilta. Hukkanen (2006) mainitsi, että tarvittaessa tutkittavalla oli mahdollisuus estää antamansa tiedon käyttö. Asianmukaiset luvat, eli tutkimuslupa organisaatiolta ja haastattelun nauhoituslupa haastateltavilta varmistettiin ja saatiin. Nauhoittaminen myös ilmoitettiin aina haastattelun alussa. Aineiston käsittelystä haastattelunauhojen tai paperitulosteiden säilytys selvitettiin muutamassa opinnäytetyössä. Litteroinnista selvitettiin se, kuka sen teki, ja jos ulkopuolista apua käytettiin, se mainittiin opinnäytetyössä.

Aineiston luokittelu on muodostettu nostamalla aineiston kuvauksesta (liite 1) tutkijoiden esiintuomat eettisyyteen liittyvät tekijät, jotka on pelkistetty ja joista on muodostettu eettisyyden arvioinnin kategoria. Taulukossa 5 on esitetty hoitotieteellisten opinnäytetöiden eettisyys.

TAULUKKO 5. Hoitotieteellisten opinnäytetöiden eettisyys.

PELKISTETTY ILMAUS	KATEGORIA
mahdollisuus keskeyttää vapaaehtoisuus lupa keskeyttää	vapaaehtoinen osallistuminen
tutkimuslupa nauhoituslupa	asianmukaiset luvat
tutkimusaineiston säilytys aineiston hävittäminen	aineistomateriaalin käsittely
anonymiteetti tutkijan litterointi haastattelu erillisessä tilassa	tutkittavien suojeleminen

6 TULOSTEN JOHTOPÄÄTÖKSET

Teemahaastattelulla tehtyjen haastateltavien lukumäärä oli melko pieni ja haastattelujen tekijänä oli yksi tutkija. Haastateltavien pieni lukumäärä kertoo siitä, että teemahaastattelu on työläs tutkimusmenetelmä. Tutkija tarvitsee aikaa ja rahaa haastattelun tekemiseen. Sen lisäksi pitää olla hankittuna työvälineitä haastatteluja varten. Haastattelun tekemiseen valmistautuminen vaatii etukäteissuunnittelua.

Yksilöhaastattelu oli yleisimmin käytetty haastattelumuoto. Henkilökohtaiselta tuntuva aihe on helpompaa toteuttaa yksilöhaastattelulla, jolloin paikalla on vain haastatteliija ja haastateltava. Keskusteluaihe jää vain heidän väliseksi asiakseen. Toisaalta ryhmähaastattelu taas saattaa tuottaa hyvinkin rikasta keskustelua, jos aihe-alueena on esimerkiksi osaamisen tai kokemusten vertailu ja kartoitus. Ryhmähaastattelussa korostuu se, että asiaa pystyy käsittelemään monipuolisesti ja haastateltavien oma näkemys tulee esille.

Teemahaastattelumenetelmällä tehdyissä tutkimuksissa kuvattiin useimmiten kokemusta ja osaamista. Haastattelu tutkimusmenetelmänä antoi parhaimman vastauksen tähän aihealueeseen. Teema-alueet antoivat vapauden kysymysten järjestykseen, joten ne eivät ohjanneet haastateltavaa liikaa tietynlaisten vastausten antamiseen. Haastatteluissa voitiin käyttää tarvittaessa myös tarkentavia ja syventäviä lisäkysymyksiä.

Induktiivista sisällönanalyysiä käytettiin eniten: se tuotti tietoa haastateltavien alkuperäisaineistosta. Aineistosta etsittiin tutkimuskysymyksittäin vastauksia joko sanoista tai lauseista. Induktiivinen sisällönanalyysi on helpoin menetelmä käyttää silloin, kun riittävää teoreettista aineistoa ei ole käytettävissä tutkittavasta kohteesta. Deduktiivinen sisällönanalyysi muodostuu teoriapohjasta. Eri aineistonkeruumenetelmiä voidaan käyttää tutkimuksessa myös yhdistellen, jolloin ne tukevat toisiaan ja lisäävät tutkimuksen luotettavuutta.

Hoitotieteellisten opinnäytetöiden luotettavuutta arvioitiin pääasiassa laadullisen tutkimuksen kirjallisuuteen perustuen. Käsitellyissä tutkimuksissa perusteltiin tutkittavien valintaa. Tutkimusten kohdejoukoiksi valittiin henkilöitä, joilla oli kokemusta tai tietoa tutkittavasta aiheesta. Aineistojen eri käsittelyvaiheet, kuten tutkimusmenetelmät, aineiston keruu ja analysointi kuvattiin tarkasti ja huolellisesti, ja tutkimukset raportoitiin. Analyysin tukena käytettiin usein haastateltavien alkuperäisilmauksia. Haastattelun tu-

kena pidettiin päiväkirjaa, johon tehtiin merkintöjä keskustelutilanteista ja haastattelujen sujumisesta. Tutkijoiden omat vaikutukset tutkimuksiin myös huomioitiin ja ne tuotiin esille. Tutkija valitsi tutkimusaiheekseen aiheen, josta hänellä oli omakohtaisia kokemuksia. Tutkijan omakohtaista, subjektiivista kokemusta käsiteltiin kriittisesti luotettavuutta arvioitaessa. Jos tutkimuksen tekemisessä oli aikaviive, se saattoi muuttaa tutkijan näkemystä tapahtuneesta.

Eettisyyden arvioinnissa kaikissa hoitotieteellisissä opinnäytetöissä tuli esille tutkimuksiin osallistuneiden vapaaehtoisuus ja anonymiteetin suojaus. Erityisesti anonymiteetin säilyttämistä korostettiin alkuperäisilmaisujen käyttämisessä, ja jos niiden yhteydessä käytettiin tunnistettavuuteen liittyviä murre sanoja, ne muutettiin yleiskielelle. Keskustelujen yksityiskohtainen sisältö jäi vain tutkijan tietoon. Myös luottamuksellisuutta korostettiin. Tutkimuksiin hankittiin asianmukaiset luvat sekä organisaatiolta että haastateltavilta. Aineistomateriaalin, nauhojen ja paperitulosteiden käsittelystä tuli esille se, missä ja miten niitä säilytettiin. Kukaan tutkijoista ei maininnut haastatteluaineiston hävittämisestä.

7 POHDINTA

7.1 Luotettavuuden tarkastelu

Yksi tutkimuksen tärkein eettinen periaate on tutkimustulosten luotettavuuden tarkistaminen ja yleistäminen (Mäkinen 2006: 102). Tässä opinnäytetyössä kirjallisuuskatsauksen osalta on käytetty laaja-alaisesti eri tieteenalojen laadullista tutkimusta käsittelevää kirjallisuutta. Luotettavuutta lisää se, että samoja teoreettisia asioita tuli esille useista eri lähteistä. Analyysissa on käytetty alkuperäistutkimuksia lähteenä. Analyysin kohteeksi valitut hoitotieteelliset opinnäytetyöt on valittu yhtenäiseltä aihealueelta, mikä lisää myös tulosten luotettavuutta, vaikka otanta onkin pieni. Tulosten luotettavuus pohjautuu hoitotieteellisten opinnäytetöiden luotettavuuteen. Luotettavuutta heikentävä tekijänä näemme sen, että meillä ei ole aikaisempaa kokemusta tämänkaltaisen tutkimuksen tekemisestä.

Analyysin eri vaiheet on esitetty tarkasti, ja laadullisuuden ja eettisyyden arvioinnin kategorioiden muodostus on havainnollistettu taulukoiden avulla. (vrt. Hirsjärvi ym. 2008: 227.) Aineiston analyysissä on kuvattu niitä asioita, mitä on ollut tarkoituskin kuvata (vrt. Kylmä – Juvakka 2007: 132). Kategorioita ei ole voitu tehdä kaikista tutkimuskysymysten vastauksista, koska osa niistä oli selkeitä ja ne kertoivat tulokset suoraan ilman luokituksen tarvetta.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisää vielä se, että analyysin tulokset ja kirjallisuuskatsauksen antama teoreettinen tieto tukevat toisiaan ja antavat samansuuntaiset vastaukset myös erikseen tarkasteltuina opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin (vrt. Kyngäs – Vanhanen 1999: 10.) Analyysin tulokset ovat kuitenkin vain suuntaa antavia teemahaastattelumenetelmän käytettävyydestä tutkimuksessa. Yleistettävimpiin tuloksiin vaadittaisiin laaja-alaisempaa teemahaastattelumenetelmän tutkimusta. Tämän opinnäytetyön tekeminen kesti lokakuusta 2007 huhtikuuhun 2008, mikä vahvistaa työn uskottavuutta (vrt. Kylmä – Juvakka 2007: 128).

7.2 Eettisyyden tarkastelu

Tässä opinnäytetyössä on käsitelty yleisellä tasolla laadullisen tutkimukseen ja teemahaastatteluun perustuvia näkökohtia ja näin ollen sen ei katsota vahingoittavan sisällön analyysin kohteena olevien julkaistujen hoitotieteellisten opinnäytetöiden tekijöitä, vaikka tekijöiden nimet ja tutkimukset tulevatkin ilmi. Teos katsotaan julkaistuksi, kun sen kappaleita on tekijän luvalla saatu yleisön saataville (Tekijänoikeuslaki 404/1961 § 2). Sisällön analyysi on yritetty tehdä huolellisesti ja hoitotieteellisten opinnäytetöiden alkuperäisilmauksia kunnioittaen ja niiden ajatusta muuttamatta.

Tässä työssä on pyritty huomioimaan hyvä tieteellinen käytäntö eri lähteitä käytettäessä. Eri tekijöiden lähteitä on käsitelty kunnioittaen ja lähteiksi on pyritty valitsemaan mahdollisimman uutta ja ajankohtaista lähdemateriaalia. Käytettävien lähteiden luotettavuutta on myös pyritty arvioimaan kriittisesti. Erityisesti verkkodokumenttien oikeellisuutta on arvioitu huolella. (Mäkinen 2006: 130–131.) Verkkodokumentissa on arvioitu mahdollisuuksien mukaan käytettyjä lähteitä ja tekijän tieteellistä asemaa.

7.3 Tulosten tarkastelu ja jatkotutkimusehdotukset

Teemahaastattelun käyttö tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa tuottaa parhaimmillaan uutta teoriaa. (Kylmä – Vehviläinen-Julkunen – Lähdevirta 2003: 614). Kokemuksen tutkimisessa se on oivallinen työväline, koska kokemus on hyvin subjektiivinen ja henkilökohtainenkin tunne ja siitä halutaan kertoa useimmiten vain vapaaehtoisesti. Haastattelu valitaan, kun kyseessä on vähän kartoitettu, tuntematon aihe-alue. Tämän kaltaista aihe-aluetta tutkittaessa tutkijan on vaikea tietää etukäteen haastateltavan kysymyksiin antamia vastauksia, jotka voivat olla moninaisia ja monitahoisia (Hirsjärvi ym. 2008: 200). Vapaasti tuotettu keskustelu teema-aiheiden ohjaamana voi tuoda monipuolista uutta tietoa tutkittavasta aihealueesta.

Teemahaastattelun tekeminen vaatii tutkijalta perehtymistä käyttämäänsä tutkimusmenetelmään. Mitä paremmin hän tuntee tutkimusmenetelmän, sitä paremmin hän osaa hyödyntää kyseistä menetelmää ja sitä luotettavampaa tietoa hän kenties pystyy sen avulla tuottamaan.

Laadulliseen tutkimukseen valitaan haastattelun kohteeksi henkilöitä, joilla on eniten kokemusta tai tietoa tutkittavasta kohteesta. Tämä on perusteltua, sillä tutkimuksella pyritään jäsentämään ja kuvailemaan tutkittavaa asiaa. Laadulliseen tutkimukseen osallistuvien haastateltavien henkilöiden määrä on yleensä pieni. Liian suuri haastateltavien määrä voi vaikeuttaa tutkittavan aiheen kannalta oleellisten asioiden löytämistä. (Kylmä ym. 2003: 611.) Laadullinen tutkimus selvittää ihmisten käsityksiä ja omakohtaisia kokemuksia liittyen mahdollisimman luonnolliseen jokapäiväisen elämän olosuhteisiin (Kylmä ym. 2003: 610).

Missään hoitotieteellisessä opinnäytetyössä ei mainittu, miten aineisto hävitettiin tutkimuksen päätyttyä. Tosin tutkimusetiikkaa käsittelevä kirjallisuuskään ei kerro aineiston hävittämisestä tarkasti. Herää kysymys, pidetäänkö aineiston hävittämistä niin itsestäänselvyytenä, ettei sitä tarvitse mitenkään mainita. Kuitenkin opinnäytetöiden muut tutkimusvaiheet raportoitiin hyvinkin tarkasti.

Tämä opinnäytetyö antaa menetelmät teemahaastattelun tekemiseen, ja sitä voidaan hyödyntää työelämässä. Teemahaastattelumenetelmän tuoma näkökulma auttaa ymmärtämään yksilön kokemuksen merkitystä käytännön hoitotyön kehittämisessä. Se auttaa

kehittämään hoitotyön interventioita. Se korostaa tunnekokemusta, joka jää usein vähemmälle huomiolle hoitotyön tutkimuksessa, mutta jonka merkitys on kuitenkin yksilön kannalta suuri. Se tuo potilaan tai asiakkaan äänen kuuluville, mitä kautta voidaan parantaa hoitotyön laadun tasoa.

Työn toteutusvaiheessa koimme sopivien hoitotieteellisten opinnäytetöiden löytämisen vaativana työvaiheena. Pro gradu -tutkielmien yhtenäisen aihealueen puuttuminen oli muodostua ongelmaksi. Saimme kuitenkin koottua riittävän aineiston valiten aihealueiksi ammatillisuuden, osaamisen ja työssä kehittymisen. Nämä henkilökuntaa koskevat tutkimukset oli tehty teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Yhtenäisen aihealueen valinnan tarkoituksena oli lisätä tutkimuksen aineiston yhtenäisyyttä ja luotettavuutta.

Opinnäytetyömme edetessä totesimme, että tutkimusongelmamme olivat osittain sellaisia, joista ei varsinaista sisällön analyysiä pystynyt tekemään, koska vastaukset saatiin nostettua aineistosta suoraan. Haastateltavien lukumäärää ja haastattelumuotoa, opinnäytetöiden tarkoitusta ja niissä käytettyä analysointitapaa koskevista tutkimusongelmista emme kenties saaneet niin paljon rikastusta työhömmе, kuin olimme toivoneet, vaikka saimmekin kyseisiin tutkimusongelmiin saatuihin vastauksiin tukea teoriapohjasta. Totesimme, että meidän oli melko vaikeaa asettaa tutkimusongelmia ja -kysymyksiä, koska aiemmasta puuttuvasta kokemuksesta johtuen emme pystyneet hahmottamaan tutkimustyön tekemistä kokonaisuutena varsinkaan sen alkuvaiheessa.

Opinnäytetyömme alkuvaiheessa syksyllä 2007 teimme kaksi teemahaastattelua liittyen Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian ja lääkeyhtiö Sanofi Pasteur MSD:n yhteiseen projektiin. Opinnäytetyön edetessä näkemyksemme haastattelijan roolista teemahaastattelun tekemisessä monipuolistui. Haastattelutilanteeseen valmistautuminen vaatii paljon etukäteissuunnittelua ja aiheeseen liittyvien taustatietojen kartoittamista, jotta haastateltavan kanssa voidaan keskittyä teema-alueiden kattavaan käsittelyyn. Kun haastattelija on varma toiminnastaan, hän voi keskittyä myös muiden kuin sanallisten huomioiden tekemiseen tutkimustilanteessa.

Tämän opinnäytetyön tuloksissa ei tullut merkittävää uutta tietoa teemahaastattelun käytöstä. Teemahaastattelun käyttö tutkimusmenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa perustuu pitkälti teoreettisiin lähtökohtiin. Jatkossa voisi tutkia teema-aihealueiden muodostumista ja niiden teoreettisia lähtökohtia tai tarkastella haastatteluun osallistuvien

motiiveja suostua tutkimuksen kohteeksi. Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu soveltuu hyvin kokemuksen tutkimiseen ja sen kuvailemiseen.

LÄHTEET

- Anttila, Auli 2006: Sairaanhoidajan osaaminen terveyskeskuksen vuodeosastolla. Pro gradu -tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos.
- Bell, Judith 2006: Doing your Research Project. A guide for first-time researchers in education, health and social science. 4. Edition. Berkshire: Open University Press.
- Eskola, Jari – Vastamäki, Jaana 2001: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.) 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 24–42.
- Gillis, Angela – Jackson, Winston 2002: Research for Nurses: Methods and Interpretation. Philadelphia: F.A. Davis Company.
- Haapaniemi, Hannele – Routsalo, Pirkko – Lauri, Sirkka 2003: Hoitotieteellinen vanhustutkimus: Analyysi vuosina 1979 – 2000 Suomessa tehdyistä yliopistollisista opinnäytetöistä. Hoitotiede 15 (2). 89–99.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2008: Tutki ja kirjoita. 13–14., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hukkanen, Eija 2005: Kehityskeskustelu sairaanhoidajan työn arvioinnissa ja kehittämisessä. Pro gradu -tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto. Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Jokinen, Pirkko – Koskinen, Liisa 2001: Ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä – haastattelijoiden kokemuksia. Hoitotiede 13 (6). 301–309.
- Kotkavirta, Jussi 2002: Kokemuksen ehdot ja hahmot. Teoksessa Haaparanta, Leila – Oesch, Erna (toim.) 2002: Kokemus. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 15–36.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus.
- Kylmä, Jari – Juvakka, Taru 2007: Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kylmä, Jari – Vehviläinen-Julkunen, Katri – Lähdevirta, Juhani 2003: Laadullinen terveystutkimus – mitä, miten ja miksi? Duodecim (119). 609–615.

- Kyngäs, Helvi – Vanhanen, Liisa 1999: Sisällönanalyysi. *Hoitotiede* 11 (1). 3-11.
- Latvala, Eila – Vanhanen-Nuutinen 2003: Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa – Nikkonen, Merja (toim.) 2003: Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. 2., uudistettu painos. Helsinki: WSOY. 21–43.
- Lehtomaa, Merja 2006: Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha – Latomaa, Timo (toim.) 2006: Kokemuksen tutkimus: Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy. 163–194.
- LoBiondo-Wood, Geri – Haber, Judith 2002: *Nursing Research: Methods, Critical Appraisal and Utilization*. 5. Edition. St. Louis. Missouri: Mosby.
- Metsämuuronen, Jari 2005: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Niiluoto, Ilkka 2002: Kokemus-kollokvion avausanat. Teoksessa Haaparanta, Leila – Oesch, Erna (toim.) 2002: Kokemus. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 9–14.
- Nuutinen, Merja 2003: Hoitotyöntekijöiden kokemuksia täydennyskoulutuksesta ja oppimisen ilosta ja pettymyksestä. Pro gradu -tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos.
- Oliver, Paul 2004: *The Student's Guide to Research Ethics*. Berkshire: Open University Press.
- Perttula, Juha 2006: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha – Latomaa, Timo (toim.) 2006: Kokemuksen tutkimus: Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy. 115–163.
- Pietilä, Nina 2004: Kehityskeskustelu sairaanhoitajan työssä oppimisen tukijana. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos.
- Pulkkinen, Satu 2007: Moniammatillinen vertaisarviointi hoitotyön kehittämisen menetelmänä. Pro gradu -tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos.
- Routio, Pentti 2005: Kyselevät tutkimustavat. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.8.2007. <<http://www2.uiah.fi/projekti/metodi/064htm>>. Luettu 4.3.2008.
- Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Tuominen, Helena 2005: Anestesia- ja leikkaussalisairaanhoitajien kokemuksia kehityskeskustelusta ammatillisen kehittymisen tukena. Pro gradu -tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos.

Vilka, Hanna 2005: Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Åstedt-Kurki, Päivi – Heikkinen, Riitta-Liisa 1994: Two approaches to the study of experiences of health and old age: the thematic interview and the narrative method. *Journal of Advanced Nursing* 20. 418–421.

Hoitotieteellinen opinnäytetyö	Anttila, Auli 2006: Sairaanhoidajan osaaminen terveyskeskuksen vuodeosastolla. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto.
Työn tarkoitus	Kuvata sairaanhoidajan tarvitsemaa osaamista terveyskeskuksen vuodeosastolla sekä tekijöitä, jotka edistävät ja estävät osaamista
Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto	N=19, ryhmähaastattelu
Analysointitapa	Induktiivinen sisällönanalyysi
Luotettavuus	Haastateltavien vapaaehtoisuus, homogeeninen ryhmä. Haastattelupäiväkirja, esihaastattelu. meni esihaastattelussa liikaa mukaan keskusteluun, rento ilmapiiri haastattelussa. Uskottavuutta lisäsi avoin ilmapiiri. Haastatteluilmapiiri oli yleensä alussa hieman jännittynyt, nauhoittaminen myös unohdettiin. Yhdessä ryhmässä kaikki eivät osallistuneet keskusteluun. Pääallekkäin puhumista tuli pienemmissäkin ryhmissä. Tunsin aineiston hyvin. Analyysiin vaikutti tutkijan oma kokemus- ja ajatusmaailma.
Eettisyys	Tutkimuslupa anottu, kävi kertomassa osastoilla tutkimuksesta, saatekirje. Vapaaehtoisuus, tutkija on irrallinen organisaatiosta, haastateltavien henkilöllisyys ei paljastu, pieni otos, kuitenkin riski paljastua, kun tutkimukseen osallistuva organisaatio on pieni. Litteroinnin teki haastattelija, haastatteluaineistoa käytetään tässä tutkimuksessa ja säilytti tutkimusaineistoa asianmukaisesti. Kohdeorganisaation nimeä ei mainittu.

Hoitotieteellinen opinnäytetyö	Hukkanen, Eija 2005. Kehityskeskustelu sairaanhoitajan työn arvioinnissa ja kehittämisessä. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
Työn tarkoitus	Tutkia ja ymmärtää hoitajien kokemuksia kehityskeskusteluista
Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto	N=6, yksilöhaastattelu
Analysointitapa	Induktiivinen sisällönanalyysi
Luotettavuus	Tutkijalla oli henkilökohtaista kokemusta kehityskeskusteluista, esihaastattelu tehtiin, piti haastattelupäiväkirjaa, nauhoitti haastattelut, litteroi aineiston, noudatti induktiivista sisällönanalyysia tarkkaan, toi esille alkuperäisiä lainauksia. Kuvasi käsitteitä ja teoriaa teoreettisella viitekehyksellä. Otti huomioon ulkoiset tekijät. Aineiston analyysissä huomioi vain selvästi ilmaistut kokemukset. Pyrki tällä vähentämään subjektiivisuuden vaikutusta analyysiin. Kuvasi analyysin etenemistä ja tekniikkaa. Kuvasi tutkimusprosessia tarkasti.
Eettisyys	Tutkimus ei vahingoita tutkittavia, henkilökohtaiset mielipiteet eivät paljastu, tutkittavat voivat kieltäytyä osallistumasta, anonymiteetti turvataan. Hankittiin tutkimuslupa, haastattelut järjestettiin erillisessä tilassa, aineisto analysoidaan totuudenmukaisesti.

Hoitotieteellinen opinnäytetyö	Nuutinen, Merja 2003: Hoitotyöntekijöiden kokemuksia täydennyskoulutuksesta ja oppimisen ilosta ja pettymyksestä. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto.
Työn tarkoitus	Kuvata hoitotyön täydennyskoulutukseen osallistuneiden hoitotyöntekijöiden tunnekokemuksia oppimisesta ja näiden tunnekokemusten merkitystä hoitotyöntekijöiden ammatillisen osaamisen kehittämisessä
Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto	N=5, yksilöhaastattelu
Analysointitapa	Induktiivinen sisällönanalyysi
Luotettavuus	Merkityksellisten tapahtumien- menetelmä kirjoittamalla (määrältään ja laadultaan niukka aineisto) ja teemahaastattelu, jolla taattiin riittävä aineisto. Luotettavuutta lisäsi: merkitykselliset tapahtumat- tekniikan esitelmä yhdellä henkilöllä, tutkijan läsnäolo kahdessa aineistonhankintatilaisuudessa (mahdollisuus kysymysten esittämiseen), kirjalliset ohjeet, tutkija haastattelijana, haastattelujen nauhoittaminen, tutkijan päiväkirja, puhtaaksikirjoitus tutkijan toimesta, aineiston analyysin kuvaus raportissa mahdollisimman selkeästi ja loogisesti, tukena tutkittavien alkuperäisilmaisut, ja esimerkki analyysistä. Vastuu tutkimuksen luotettavuudesta on tukijalla itsellään.
Eettisyys	Vähän tutkittu aihe, haastateltavien vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus, anonymiteetti, tutkimuslupa, nauhoituslupa, lupa keskeyttää osallistuminen, aineiston käsittely ja säilytys luottamuksellista. Aineiston hävittämistä ei raportoitu.

Hoitotieteellinen opinnäytetyö	Pietilä Nina 2004: Kehityskeskustelu sairaanhoitajan työssä oppimisen tukijana. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto.
Työn tarkoitus	Kuvata sairaanhoitajien kehityskeskusteluissa ilmennyttä vuorovaikutusta, palautetta, arviointia ja tavoitteiden asettamista sekä kuvata näiden tekijöiden koettua vaikutusta sairaanhoitajien työssä oppimiseen
Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto	N=19, yksilöhaastattelu
Analysointitapa	Induktiivinen sisällönanalyysi
Luotettavuus	Tutkimussuunnitelman laadinta ja teemahaastatteluteemojen määrittely. Tutkimusaineiston edustavuus. Tutkija itse haastattelijana. Aineiston huolellinen analysointi. Vuoropuhelu alkuperäisen aineiston ja muodostettujen kategorioiden välillä. Analyysivaiheiden tarkka kuvaus. Aineiston luokittelu kahteen kertaan. Varovaisuus piiloviestien tulkinnassa. Tutkimusraportissa teorian ja analyysiosuuden jakaminen vuorovaikutusta, arviointia, palautetta ja tavoitteita kuvaaviin kappaleisiin. Selkeyden lisääminen kuvioilla ja esimerkeillä aineiston abstrahoinnista tutkimustehtävittäin. Tutkija pohtii avoimen haastattelun valitsemista tutkimusmenetelmäksi, koska haastateltavilla vaikeus liittyy kehityskeskustelua työssä oppimiseen. Aikaviive (ad 2 vuotta kehityskeskustelusta) saattanut heikentää validiteettia.
Eettisyys	Tutkimuslupa anottu. Vapaaehtoinen osallistuminen. Lupa haastattelun nauhoittamiseen ja tutkimuskäyttöön. Lupa keskeyttää haastattelu. Anonymiteetin turvaaminen: keskustelujen yksityiskohtainen sisältö vain tutkijan ja informantin tiedossa, aineistosta poistettu maininnat sairaanhoitajien erityisosaamis- ja erityisvastuualueista, raportista karsittu puhekielen ja autonomisia ilmaisuja (identiteetin suojaaminen). Myös tutkija allekirjoitti lomakkeen, jossa vakuutti, että haastattelussa saatua tietoa ei käytetä ketään asianomaista tai sivullista vahingoittavissa tar-

AINEISTON KUVAUS

	<p>koituksissa. Aineiston litteroijaa ei kerrota, eikä aineiston säilyttämistä ja hävittämistä. Ylihoitajat nimesivät osan haastateltavista suoraan nimeltä.</p>
--	--

Hoitotieteellinen opinnäytetyö	Pulkkinen, Satu 2007: Moniammatillinen vertaisarviointi hoitotyön kehittämisen menetelmänä. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto.
Työn tarkoitus	Kuvata ja arvioida terveydenhuoltoalan toimijoiden kokemuksia vertaisarvioinnista yhtenä hoitotyön kehittämisen menetelmänä
Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto	N=5, ryhmähaastattelu
Analysointitapa	Induktiivinen (päiväkirjat) ja deduktiivinen (teemahaastattelu) sisällönanalyysi
Luotettavuus	Haastateltavilla oli kokemusta vertaisarvioinnista, olivat hoitotyöntekijöitä tai opettajia. Aineistotriangulaatio-tutkimus, (2 eri aineistoa) teemahaastattelu ja päiväkirjamerkinnot (luotettavuutta lisäävä). Muodosti tutkimusteemoista ja päiväkirja-analyyseistä haastattelukysymykset. Haastatteluryhmä oli kooltaan sopiva. Haastatteli ryhmää vain kerran. Haastattelu tarkensi päiväkirja-analyysiä. Perehtyminen sisällönanalyysiin lisäsi luotettavuutta. Huolellinen analysointi, tutkijan oma henkilökohtainen näkemys. Luotettavuutta heikentävä tekijä aikaviive; tutkittavan ilmiön ja haastattelun välillä oli noin 3 vuotta, Päiväkirja aineisto lisäsi luotettavuutta. Luotettavuutta heikensi: ei haastattelu-päiväkirjaa, vähäinen kokemus teemahaastattelusta.
Eettisyys	Vähän tutkittu aihe, tutkimuslupa anottu, haastateltavien vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus, anonymiteetti. Lupa päiväkirja-aineiston käyttöön. Sähköinen säilytys kotikoneella ja muistikku. Nauhoitus, ilmoitti siitä haastattelun alussa. litteroinnissa käytettiin ulkopuolista apua ja annettiin tarkat ohjeet nauhan purkamisesta. Painotettiin vaitiolovelvollisuutta. Nauhoja säilytettiin kotona paikassa jonne ulkopuoliset eivät päässeet. Tulostetut paperiversiot säilytettiin kotonani. Tutkimuksen jälkeen aineisto hävitettiin asiaankuuluvalla tavalla. Noudatti hyvää tieteellistä käytäntöä.

Hoitotieteellinen opinnäytetyö	Tuominen, Helena 2005: Anestesia- ja leikkaussalisairaanhoitajien kokemuksia kehityskeskustelusta ammatillisen kehittymisen tukena. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto.
Työn tarkoitus	Kuvata anestesia- ja leikkaussalisairaanhoitajien kokemuksia kehityskeskustelusta ammatillisen kehittymisen tukena
Haastateltavien lukumäärä ja haastattelumuoto	N=22, yksilöhaastattelu
Analysointitapa	Induktiivinen sisällönanalyysi
Luotettavuus	Uskottavuuden parantamiseksi paljon haastateltavien suoria lainauksia. Tutkija käyttänyt runsaasti aikaa tutkimansa ilmiön parissa. Tutkijapäiväkirja: haastattelutilanteet avoimia, välittömiä ja tasavertaisia keskustelutilanteita, suuri luottamus tutkijaa kohtaan. Resurssien rajallisuudesta johtuen ei käytetty aineiston triangulaatiota eikä tutkijatriangulaatiota, vaan aineiston käsittely ja luokittelu yksin tutkijan toimesta. Sen sijaan käytetty keskustelua kollegan ja tutkimustyön ohjaajien kanssa. Face-validiteetin käyttäminen siten, että tulokset esitetty 10:lle haastatteluun osallistuneelle: myönteinen palaute tutkimuksen tulkinnasta, omat näkemykset luettavissa, anonymiteetti turvattu, toive lisätä positiivisia esimerkkejä onnistuneista kokemuksista(toive toteutettu). Huolellinen tutkimuksen eri vaiheiden kuvaaminen. Pohdinta epävarmuustekijöistä: epärealistista olettaa tutkijan voivan pysyä neutraalina ja täysin objektiivisena kuuntelijana sekä tutkijasta riippumaton aineiston valikoituminen(haastattelussa ilmi vain ne asiat, jotka haastateltava halukas kertomaan).
Eettisyys	Uskottavuuden parantamiseksi paljon haastateltavien suoria lainauksia. Tutkija käyttänyt runsaasti aikaa tutkimansa ilmiön parissa. Tutkijapäiväkirja: haastattelutilanteet avoimia, välittömiä ja tasavertaisia keskustelutilanteita, suuri luottamus tutkijaa kohtaan. Resurssien rajallisuudesta johtuen ei käytetty aineiston triangulaatiota eikä tutkijatriangulaatiota, vaan aineis-

AINEISTON KUVAUS

	<p>ton käsittely ja luokittelu yksin tutkijan toimesta. Sen sijaan käytetty keskustelua kollegan ja tutkimustyön ohjaajien kanssa. Face-validiteetin käyttäminen siten, että tulokset esitetty 10:lle haastatteluun osallistuneelle: myönteinen palaute tutkimuksen tulkinnasta, omat näkemykset luettavissa, anonymiteetti turvattu, toive lisätä positiivisia esimerkkejä onnistuneista kokemuksista(toive toteutettu). Huolellinen tutkimuksen eri vaiheiden kuvaaminen. Pohdinta epävarmuustekijöistä: epärealistista olettaa tutkijan voivan pysyä neutraalina ja täysin objektiivisena kuuntelijana sekä tutkijasta riippumaton aineiston valikoituminen(haastattelussa ilmi vain ne asiat, jotka haastateltava halukas kertomaan).</p>
--	---